

6. Talbot Ian. Pakistan. A Modern History. - London: Hurst and Co, 1998. - 276 p.
7. Ranganathan C.V., V.C. Khanna. India and China: Mao's India War. - New Delhi, 2000. - 201 p.
8. Zeb R. Pakistan and Jihadi Groups in the Kashmir Conflict // Kashmir. New Voices, New Approaches / Ed. By W.P. Sidhu - London: Lynne Publishers, 2006. - P.65-79.

УДК: (477.41)+06.041

І.Коляда, А. Дрозденко
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНОГО ГУБЕРНАТОРА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ У СКЛАДІ РОСІЇ (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

У статті проаналізовано історію функціонування інституту цивільного губернатора – імперського місцевого органу влади в українських губерніях у складі Російської імперії, визначено історичні умови формування управлінської інституції упродовж першої половини ХІХ ст. На основі архівних матеріалів та опублікованих нормативно-правових актів Російської імперії авторами охарактеризовано історико-правові аспекти діяльності цивільного губернатора, зміну його службових повноважень відповідно до внутрішньополітичного становища країни.

Ключові слова: цивільний губернатор, чиновник, влада, губернія, імперська адміністрація.

Коляда І., Дрозденко А. Историко-правовые аспекты функционирования института гражданского губернатора на территории украинский губерний в составе России (конец XVIII – первой половине XIX вв.)

В статье проанализирована история функционирования института гражданского губернатора – имперского местного органа власти в украинских губерниях в составе Российской империи, определены исторические условия формирования управленческой институты в течение первой половины XIX в. На основе архивных материалов и опубликованных нормативно-правовых актов Российской империи авторами охарактеризованы историко-правовые аспекты деятельности гражданского губернатора, изменение его служебных полномочий в соответствии с внутривнутриполитического положения страны.

Ключевые слова: гражданский губернатор, чиновник, власть, губерния, имперская администрация.

Koliada I., Drozdenko A. Historical and legal aspects of the functioning of the institute of the civilian governor in the territory of ukrainian rubber in the composition of russia (end of 18 th - the first half of 19 th centuries)

The article analyzes the history of the functioning of the institute of the civilian governor – the imperial local authority in the Ukrainian provinces within the Russian Empire, and defined the historical conditions for the formation of a management institution during the first half of the nineteenth century. On the basis of archival materials and published normative legal acts of the Russian Empire, the authors described the historical and legal aspects of the activity of the civil governor, change of his official powers in accordance with the internal political situation of the country.

Key words: civil governor, official, government, province, imperial administration.

Постановка проблеми. Після III поділу Речі Посполитої у 1797 р. Правобережна Україна (Київщина, Поділля, Волинь) було приєднано до Російської імперії. Відтак, перед самодержавною владою постало завдання інкорпорації й уніфікації усіх сфер життя українського населення до загальноімперських норм. Однією з форм такої інкорпораційної політики Російської імперії на території українських губерній став інститут цивільного губернатора, який існував поряд з інститутом військового губернатора (був наділений адміністративними повноваженнями здійснити цю інкорпорацію) [15, С.249].

Метою дослідження є проаналізувати організаційно-правові засади, принципи функціонування інституту цивільного губернатора у першій половині ХІХ ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Авторами комплексно проаналізовано процес функціонування інституту цивільного губернатора упродовж першої половини ХІХ ст. Досі поза увагою дослідників перебуває ця проблема історії функціонування губернських інститутів. Так, окреслена проблема частково висвітлюється у студіях І.Коляди [6, 7], Д.Ніколайчука [9, 10], О.Романцова [15, 16], О. Рудюка [17], А.Черепанова [21], В.Шандри [22].

Виклад основного матеріалу. Формування інституту «цивільного губернатора», як зазначає сучасний український дослідник Д. Ніколайчук, припадає на період 1796-1797 рр. і пов'язаний з переглядом імператором Павлом I адміністративно-територіального поділу, впровадженого Катериною II [9, С.45]. 12 грудня 1796 р. імператором Павлом I було видано указ «О новом разделении государства на губернии» (від 12 грудня 1796 р.) згідно якому намісництва скасовано і офіційно перейменовано у губернії, а вся територія Російської імперії

перерозподілялася на 41 губернію, при цьому «на особых правах и привилегиях» створювалися Малоросійська, Лівонська, Естляндська, Выборзька, Курляндська, Литовська, Мінська, Білоруська, Київська, Волинська та Подільська губернії [11, С.229-33]. Відтак, Д.Ніколайчук приходять до справедливого висновку, що у результаті проведеної реорганізації адміністративного устрою, як відмічає сучасний український дослідник Д.Ніколайчук, відбулася зміна у вертикалі влади, в якій губернатор ставав єдиним «господарем губернії» та безпосередньо підпорядковувався сенату-імператору. Така система адміністративного устрою проіснує з деякими змінами аж до початку ХХ ст. [9, С.45-46].

Нова подальша зміна у системі місцевого управління Російської імперії відбулася, як зазначає Д.Ніколайчук у період правління імператора Олександра I й пов'язана із утворенням нових державних інституцій - міністерств. 8 вересня 1802 р. імператор Олександр I видає маніфест «Об учреждении Министерств» згідно якого утворено Міністерство внутрішніх справ, якому підпорядковано губернатора, тоді як губерньське правління полишилось у підпорядкуванні сенату [13, С.243-248].

Таким чином, міністерською реформою (1802 р.) імперська влада продовжила політику централізації системи управління та уніфікації системи місцевих органів влади, остаточного утвердження інституту губерньської адміністрації, як складової в системі адміністративно-територіального управління українськими землями Російської імперії.

У першій половині ХІХ ст. в організації адміністративно-територіального устрою Російської імперії окреслюється тенденція подальшої бюрократизації в діяльності органів державної влади й управління, яке реалізовувалось в нівелюванні й уніфікації всього різноманіття у розвитку регіонів та народів у складі Російської імперії [9, С.46]. Відтак, затвердження імператором Миколою I «Общего наказа гражданским губернаторам» (від 3 червня 1837 р.) [14, С.361-439], яким було на законодавчому рівні закріплено правовий статус інститутів «цивільного губернатора» і «генерал-губернатора» з чітким визначенням їхніх функцій, повноважень (поширювались на всі сфери соціально-економічного та суспільно-політичного життя регіону) і прерогатив як представників вищої імперської влади на території імперії Романових [9, С.46-47]. Відтак згідно «Общего наказа» (1837 р.) губернатор – це «блестители неприкосновенности верховных прав Самодержавия, польз Государства и повсеместного точного исполнения законов, уставов, Высочайших повелений, указов Правительствующего Сената и предписания Начальства [14, С.362]».

«Наказ» 1837 р. офіційно надавши губернатору статус «господаря губернії», значно розширив його права по управлінні краєм [1, С.7-8]. У «Общем наказе» (1837 р.) службові обов'язки та права губернатора були регламентовані 14 розділами: 1) загальні обов'язки; 2) загальне управління губернією; 3) забезпечення дотримання охорони законодавчо закріплених прав усіх станів та громадського благополуччя й достатку; 4) у справах забезпечення населення продовольством та належного стану міського господарства; 5) у справах про виконання повинностей селянами; 6) у справах охорони народного здоров'я; 7) у справах опіки та піклування; 8) у справах контролю за органами державного управління; 9) у справах судочинства; 10) у справах взаємодії з військовим відомством; 11) порядок прийняття справ губернії та передачі управління губернією; 12) огляд та аналіз стану справ у губернії; 13) статистична звітність та відповідальність за службу недбалість; 14) взаємовідносини з іншими органами та установами, що врегульовувало фактичне право керівництва та контролю за всіма сферами життя краю та його населення [14, С.361-439]. Не можна не погодитись з оцінкою сучасної вітчизняної дослідниці В. Шандри, що «найбільш дієвим інструментом влади губернатора стало підпорядкування йому поліції, яка виявилась основним засобом для виконання повноважень, пов'язаних із збиранням податків та виконанням рекрутської повинності непривілейованими станами [22, С. 92]». Сучасний російський історик О. Грачев відмічає, що ««Общий наказа гражданским губернаторам» – это попутка восстановит этого чиновника в статусе «хозяина губернии», но главное заключалось в приближении его положения к рангу служащего министерства внутренних дел [2, С.46]».

Норми «Наказу» (1837 р.) конкретизувались окремими інструкціями, циркулярами, що враховували специфіку регіону, конкретної ситуації, що склалась в губернії й які адресувались конкретному губернаторові, в тому числі й цивільному київському.

Отже, «Наказ» 1837 р. значно розширив повноваження та владу цивільного губернатора у різних сферах життя краю: політико-адміністративній, контролю за органами місцевого самоврядування та представницькими органами дворянства, економічній (щодо заснування й відкриття приватних підприємств та заняття підприємницькою діяльністю, сплати податків, виконання повинностей), культурно – освітній і цензури (цивільний губернатор виконував функцію першого цензора у губернії й за погодженням з Головним управлінням у справах друку дозволяв видавництво нових газет, журналів), медико-санітарній (здійснював нагляд за епідеміологічною ситуацією у регіоні та за станом закладів охорони здоров'я), тощо. При цьому варто також відмітити, що юридичне й законодавче закріплення зростаючого кола функціональних повноважень цивільного губернатора поліпшило діяльність губерньської адміністрації, посиливши її виконавчі повноваження й важелі впливу в системі імперських органів влади й управління губерньського рівня.

Надаючи губернатору широкі управлінські повноваження та визнаючи губернатора «господарем губернії», центральна влада, обмежувала його повноваження у деяких сферах регіонального управління, зокрема у сфері законно та право творення: губернатори не мали права самостійно видавати нові або ж

змінювати діючі нормативно-правові акти, вводити нові податки, що залишалось компетенцією вищих імперських органів влади. Разом з тим, дослідники відмічають, що в цю епоху, поява деяких нових посад, які не були передбачені у «Загальному наказі» (1837 р.), зокрема «воєнного губернатора, що керує цивільною частиною», «воєнного генерал-губернатора», змінювала характер інституту «цивільного губернатора», повертаючи йому поряд з адміністративним і політичний статус та вносячи певний дисбаланс, як у систему регіональної влади й її взаємодії з державними установами центральних органів державної влади, так із місцевою адміністрацією й представницькими дворянськими інституціями. На думку радянського історика П. Зайончковського, норми «Наказу» 1837 р про пряму підпорядкованість губернатора сенату залишилися лише декларативною нормою, бо на практиці цивільний губернатор повністю підпорядковувався міністру внутрішніх справ [5, С.144]. На думку сучасних вітчизняних дослідників (В. Грицак [3, С.45], В. Желізняк [4, С.48]), зарубіжних (Л. Лисенко [8]) «Общий наказ» 1837 р. не зміг розв'язати одну з ключових проблем губернської адміністрації – зростаючої бюрократизації, а навпаки, він значно посприяв посиленню чиновницької тяганини, унеможлививши реалізацію у повному об'ємі наданих повноважень та функцій цивільним губернатором. Цивільний губернатор взагалі навряд чи міг самостійно стати тим координатором місцевих урядових установ, який самостійно забезпечив би єдність управління у конкретній адміністративній практиці Російської імперії середини ХІХ ст.

Головування цивільного губернатора у 17 комісіях та комітетах краю не лише збільшувало сферу впливу губернатора на життя краю, а, за оцінкою дослідників, стало гальмівним чинником сумлінного виконання ним службових обов'язків керівника губернії [8]. Відтак, із збільшенням функціональних обов'язків губернатора по управлінні краєм, останньому був наданий дієвий помічник в особі віце-губернатора, який одночасно звільнявся від головування у казенній палаті. Посаду голови казенної палати відтепер обіймав окремий чиновник, якого рекомендував міністр фінансів і затверджував імператор [4, С.77-78]. Згідно з «Положенням про організацію діловодства у губернських правліннях» від 3 червня 1837р. віце-губернатор включено до складу губернського правління у статусі першого помічника губернатора у сфері загального управління губернією [14, С.361-439].

Необхідність правового розмежування повноважень губернатора і губернського правління, функцій між губернатором і губернськими адміністративними органами, великий об'єм поточного діловодства в діяльності губернатора (повинен був підписувати в рік до статися чотири документи чи близько 270 документів кожний день) стали тими чинниками, що обумовили вжиття царським урядом ряду заходів по поліпшенню діяльності органів губернської адміністрації, зокрема видання іменного указу «Учреждение губернских правлений» (2 січня 1845 р.), у преамбулі якого зазначалося: «При издании в 1837 г. положения о производстве дел в Губернских правлениях, имелось в виду возможное улучшение сей важной части; почему между прочим, требовалось тогда же замечания Начальников губерний, относительно применения к самому делу изданных правил. По соображению в Министерстве Внутренних Дел всех собранных по сему предмету сведений, оказалось возможным допустить в порядке производства и решения дел значительные облегчения и сокращения труда, а сверх сего признало за нужное определить с большею точностью, на основании опыта, обязанности членов Губернского Правления и прочих его чинов [18, с.16]». Цей нормативно-правовий документ частково розмежував функції у середині губернської адміністрації, зменшивши дещо повноваження губернатора. Додатком до указу «Учреждение губернских правлений» (1845) став підзаконний нормативно-правовий акт – «Штат канцелярий гражданских губернаторов», яким визначався новий штатний розпис чиновників канцелярії цивільного губернатора [18, с.3-18].

Отже, у першій половині ХІХ ст. визначалось коло повноважень, компетенції, функцій цивільного губернатора, у Російській імперії склалось дві основні моделі управління національними регіонами імперії, в тому числі й українськими землями – губернаторська і генерал-губернаторська, які виступали інструментом забезпечення стабільності, правопорядку, громадянського миру, але які так і не стали ефективними в умовах процесів наростаючої модернізації, яка охопила Росію, в тому числі й українські землі, у першій третині ХІХ ст., що засвідчила поразка у Кримській війні (1853–1856 рр.) й наростаючі рухи соціальних протестів («Київська козаччина», «Похід у Таврію за волею» 1856 р.), радикалізація суспільних настроїв та поява нелегальних революційних гуртків, члени яких все більше захоплювались західноєвропейськими соціалістичними й комуністичними доктринами. Система державного управління, усі сфери суспільно-політичного, економічного й духовного життя вимагали кардинального реформування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С., Михеева Ц. Управление губерниями по «наказу губернаторам», 1837 г. / С. Алексеев, Ц. Михеева. / Вестник Российского университета дружбы народов. 2008. № 2. С. 5-11.
2. Грачев А. Губернское правление, канцелярия губернатора и полиция в системе государственного управления Пензенской губернии в начале 20 века: дисс. канд. ист. наук: 07.00.02 «Отечественная история». Пенза, 2002. 245 с.
3. Грицак В. Губернатор в государственном механизме Российской империи во второй половине ХІХ в. (На материалах Харьковской губернии). Харьков: Изд-во НУВД, 2003. 160 с.
4. Желізняк В. Губернатор в системі місцевого управління Російської імперії 1796–1914 рр. (на матеріалах Волинської губернії): дис. канд. ист. наук: спец. 07.00.01. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2013. 235 с.

5. Зайончковский П. Правительственный аппарат самодержавной России в XIX веке. М., 1978. 288 с.
6. Коляда І. Київські імперські чиновники й видавничі проекти Є. Чикаленка / Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: історичні науки. – № 13 (338). 2016. С. 46-52. 591.
7. Коляда І. Український історик та імперський сановник: до історії взаємин М.Костомарова і І.Фундуклея / Історіографічні дослідження в Україні: збірник наукових праць. 2018. №28. С.87-108.
8. Лысенко Л. Губернаторы и генерал-губернаторы Российской империи (XVIII начало XX вв.). – М., 2001 – 295 с. [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lawbook.online/rossii-prava-gosudarstvaistoriya/gubernatoryi-general-gubernatoryi-rossiyskoy.html>
9. Ніколайчук Д. київська губернська адміністрація (1860-ті – 1917 рр.): повноваження, структура, кадровий склад: дис. на здоб. наук.ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01. Інститут історії України НАН України. К., 2018. 269 с. С.45-46
10. Ніколайчук Д. Київський цивільний губернатор у системі російського імперського управління в Україні (1860-ті – 1917 рр.) / Вісник аграрної історії. 2017. № 21-22. С.48-63.
11. О новом разделении государства на губернии. 12 декабря 1796 г. / ПСЗРИ. Собрание 1-е. СПб., 1830. Т.24. Отд. первое №17634. С.229-230.
12. О распространении новых штатов губернских правлений и губернаторских канцелярий на 19 губерний / ПСЗРИ. Собрание 2-е. СПб., 1846. Т.21. Ч. 1. Отд. первое № 19773. С.280-281.
13. Об учреждении министерств / ПСЗРИ. Собрание 1-е. СПб., 1830. Т.27. Отд. первое №20406. С.243-248.
14. Общий наказ гражданским губернаторам. 3 июня 1837 г. / ПСЗРИ. Собрание 2-е. СПб., 1838. Т. 12. Ч. 1. Отд. первое. № 10303. С.361-439.
15. Романцов О. Інститут київських військових губернаторів: джерельна база дослідження / О. Романцов // Регіональна історія України. - 2010. - Вип. 4. - С. 249-260.
16. Романцов О. Становлення інституту військових губернаторів на теренах Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.). К.: Інститут історії України, 2017. 268 с.
17. Рудюк О. Київська губернія (кінець XVIII – початок XX ст.): адміністративно-територіальний устрій / Актуальні питання суспільних наук: соціологія, політологія, філософія, історія: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 13-14 жовтня 2017 р.). К.: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. С.20-25.
18. Учреждение губернских правлений. 2 января 1945 г. / ПСЗРИ. Собрание 2-е. СПб., 1846. Т.20. Ч. 1. Отд. первое № 18580. С.16. 273. Учреждение губернских правлений. 2 января 1945 г. / ПСЗРИ. Собрание 2-е. СПб., 1846. Т.20. Ч. 2: Штаты и табели. Отд. второе. № 18580. С.3-36.
19. Центральний державний історичний архів України, у м. Києві (Далі – ЦДІАК України), ф. 193, оп. 1, спр. 82 «Дело об открытии Киевского наместнического правления», 1782 г., 18 арк.
20. ЦДІАК України, ф.442, оп.1, спр. 965 «Дело о принятии мер необходимых для улучшения деятельности городских полиций, земских судов и других учреждений киевской губернии», 26 декабря 1831 – 20 мая 1833 гг., 78 арк.
21. Черепанов А. Київська губернія в першій половині XIX ст.: історико- правові, соціокультурні виміри: дис... канд. іст. наук, спец.: 07.00.01. Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди» Переяслав-Хмельницький. 2017. 262 с.
22. Шандра В. Губернатор: його роль і місце у системі влади в Україні імперського її періоду / Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини: Матеріали наук.-практ. конф. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. С.91-96.

REFERENCES

1. Alekseyev S., Mikheyeva TS. (2008) Upravleniye guberniyami po «prikazu gubernatoram», 1837 g. *Vestnik Rossiyskogo universiteta družby narodov*. № 2. S. 5-11.
2. Grachev A. (2002) *Gubernskoye pravleniye, kantselyariya gubernatora i politsiya v sisteme gosudarstvennogo upravleniya Penzenskoye gubernii v nachale 20 veka* / Gubernskoe board, the office of the governor and the police in the system of state administration Penza province in the early 20th century (Candidate's thesis). Penza.
3. Gritsak V. (2003) *Gubernator v gosudarstvennom mekhanizme Rossiyskoy imperii vo vtoroy polovine XIX v. (Na materialakh Khar'kovskoy gubernii)*. Kharkiv.
4. Zheleznyak V. (2013) *Gubernator v sisteme mestnogo upravleniya Rossiyskoy imperii 1796-1914 gg. (Na materialakh Volynskoy gubernii)* / Governor in the system of local government of the Russian Empire 1796-1914 (on materials of the Volyn province) (Candidate's thesis). Ternopol.
5. Zayonchkovskiy P. (1978) *Pravitel'stvennyy apparat samoderzhavnoy Rossii v XIX veke*. Moscow.
6. Kolyada I. (2016) *Kiyevskiy imperiyskiy chinovnik i izdatel'skiy proyekt Chikalenko. Nauchnyy vestnik Vostochnoeyevropeyskogo natsional'nogo universiteta imeni Lesi Ukrainkiy. Seriya: istoricheskiye nauki*. 13 (338), 46-52.
7. Kolyada I. (2018) *Ukrainskiy istorik i imperiyskiy sanovnik: k istorii vzaimootnosheniy Kostomarov i Fundukleya. Istoriograficheskoye issledovaniya v Ukraine: sbornik nauchnykh trudov*. 28, 87-108.
8. Lysenko L. (2001) *Gubernatory i general-gubernatory Rossiyskoy imperii (XVI – nachalo XX vv.)*. Moscow. [Elektronnyy resurs]. Retrieved from: <https://lawbook.online/rossii-prava-gosudarstvaistoriya/gubernatoryi-general-gubernatoryi-rossiyskoy.html>
9. Nikolaychuk D. (2018) *Kiyevskaya gubernskaya administratsiya (1860-ye - 1917 gg.): polnomochiya, struktura, kadrovyy sostav* / Kyiv state administration (1860s - 1917 years): powers, structure, staff (Candidate's thesis). Kyiv.
10. Nikolaychuk D. (2017) *Kiyevskiy grazhdanskiy gubernator v sisteme rossiyskogo imperiyskogo upravleniya v Ukraine (1860-ye – 1917). Vestnik agrarnoy istorii*. 21-22, 48-63.
11. Romantsov A. (2010) *Institut kiyevskikh voyennykh gubernatorov: klyuchevaya baza issledovaniya. Regional'naiistoriyaUkrainy*. (4), 249-260.
12. Romantsov A. (2017) *Stanovleniye instituta voyennykh gubernatorov na territorii Pravoberezhnoy Ukrainy (konets XVIII - pervaya tret' XIX v.)*. Kyiv.
13. Rudyuk A. (2017) *Kiyevskaya guberniya (konets XVIII – nachalo XX v.): Administrativno-territorial'noye ustroystvo / Aktual'nyye voprosy obshchestvennykh nauk: sotsiologiya, politologiya, filosofiya, istoriya: Materialy mezhdunarodnoy nauchno-*

prakticheskoy konferentsii (g. Kiyev, Ukraina., 13- 14 oktyabrya 2017). Kyiv: OO «Kiyevskaya nauchnaya suspil'noznavcha organizatsiya», 20-25.

14. Cherepanov A. (2017) Kiyevskaya guberniya v pervoy polovine XIX v .: istoriko pravovyye, sotsiokul'turnyye izmereniya / Kiev province in the first half of the nineteenth century: historical and legal, socio-cultural dimensions (Candidate's thesis). Pereiaslav-Khmelnitskiy.

15. Shandra V. (2007) Gubernator: yego rol' i mesto v sisteme vlasti v Ukraine imperskogo yeye perioda / *Istoriya administrativno-territorial'nogo ustroystva Chernigovo-Sivershchiny: Materialy nauchno-prakticheskoy. konf. Nizhun: OOO "Izdatel'stvo" Aspekt-Poligraf "*, S.91-96.

УДК 94:(430)

Коляда І.А., Чумак В.О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ

АНТИФАШИСТСЬКИЙ РУХ ОПОРУ У КИЄВІ (1941-1943): ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР

У статті аналізується діяльність підпілля у Києві; виокремлюються етапи виникнення і діяльності підпільних організацій столиці; аналізуються основні види діяльності підпільників; наводяться основні статистичні дані Київського підпілля, та цифрові дані по завданім збиткам німецькій окупаційній адміністрації.

***Ключові слова:** Київ, Друга світова війна, окупація, підпілля, рух Опору, Райх, райхскомісаріат Україна.*

Коляда І.А., Чумак В.А. Антифашистское движение сопротивления в Киеве (1941-1943): человеческое измерение.

В статье анализируется деятельность подполья в Киеве; выделяются этапы возникновения и деятельности подпольных организаций столиц.; анализируются основные виды деятельности подпольщико.; приводятся основные статистические данные Киевского подполья и цифровые данные по нанесенням убиткам немецкой оккупационной администрации.

***Ключевые слова:** Киев, Вторая мировая война, оккупация, подполье, движение Сопротивления, Райх, райхскомиссариат Украины.*

Kolyada I.A., Chumak V.A. The anti-fascist resistance movement in Kiev (1941-1943): the human dimension.

The article analyzes the activities of the underground in Kiev. The stages of the emergence and activities of the underground organizations of the capital are highlighted. Analyzed the main activities of underground workers. The main statistical data of the Kiev underground and numerical data on the losses incurred by the German occupation administration are given.

***Key words:** Kyiv, Second World War, occupation, underground, resistance movement, Reich, Reichs commissariat Ukraine.*

Тривалий час в українській історіографії ведеться науковий пошук та розвінчання міфів про Другу світову війну. Серед інших гострих питань, які стоять на часі перед дослідниками є й питання про радянський рух опору. Боротьба проти нацистських загарбників розгорнулася на всіх українських землях, незалежно від регіонів та політичних уподобань населення і характеризувалася найрізноманітнішим арсеналом способів та організаційних форм, й мала до цього часу невизначений вплив на перебіг війни та вплив на мирне населення. Революція гідності, окупація автономної республіки Крим, війна на Сході України, процес поступової декомунізації та прийняття закону про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки підкреслюють актуальність та суспільну значущість історії періоду Другої світової війни не лише для громадян України, а й для усєї Східної Європи.

Серед ключових тем Другої світової війни перебуває й проблема руху опору. Радянська історіографія репрезентувала цю проблематику виключно з глорифікаційної позиції всенародної боротьби. Однак, стан сучасної української історіографії відзначається відмовою від міфологізації та застарілих заполітизованих положень, критичним осмисленням подій та використанням нових підходів, методів та концепцій. Провідними науковими інституціями та істориками сформовано наратив, що став для нас базовим підґрунтям. Серед провідних істориків, які досліджували дану проблематику варто відзначити О. Лисенка⁸, М. Слободянюка⁹,

⁸Лисенко О. Є., Гриневич В. А. Радянський рух опору на окупованій території України // Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах. – Том 2. – К.: Наукова думка, 2004. – С. 217.

⁹Слободянюк М. А. Український рух Опору проти нацистського окупаційного режиму в 1941-1944 рр. (на матеріаліх південних областей) // Борисфен. - 2001. - № 6. - С. 15-18.